

ABSTRAK

Tesis ini membahaskan peranan ulama golongan Syed dalam penyebaran Islam dan memakmurkan negeri Terengganu. Lima orang ulama Syed yang difokuskan terdiri daripada Syed Ahmad al-Idrus, Syed Muhammad al-Idrus, Syed Abdul Rahman al-Idrus, Syed Yusuf al-Zawawi dan Engku Alwi al-Idrus. Penonjolan mereka yang sangat terserlah dalam penyebaran Islam, mendapat perhatian masyarakat sehingga ke istana. Kelebihan golongan Syed yang merangkumi pelbagai aspek kehidupan, telah memberi impak positif terhadap masyarakat dan istana. Hasil kajian ini memperlihatkan bahawa lima tokoh ulama Syed ini sangat gigih dalam memberi sumbangan terhadap perkembangan tamadun Islam khusus di Terengganu dalam bidang kepakaran mereka termasuk sebagai penasihat istana, pendakwah, pendidik, pentadbiran dalam kerajaan, mufti, guru agama, imam masjid dan sebagainya. Penghasilan kajian, mungkin tidak melengkapikan keseluruhan perbincangan terhadap lima tokoh ini terutama dalam sumbangan mereka terhadap perkembangan Islam di Terengganu. Masih banyak lagi kelebihan yang ada pada tokoh ulama Syed sepanjang perjuangan mereka dalam penyebaran Islam di Terengganu yang perlu dikaji, umpamanya pemikiran tokoh, tarikat yang diamalkan, konsep pendidikan dan sebagainya.

ABSTRACT

This thesis discusses on the role of the ‘Syed’ in the spread of Islam and the development of the state of Terengganu. The five Muslim scholars focussed comprised Syed Ahmad al-Idrus, Syed Muhammad al-Idrus, Syed Abdul Rahman al-Idrus, Syed Yusuf al-Zawawi and Engku Alwi al-Idrus. Their prominent roles in spreading Islamic teaching had captured the attention of the community at various socio-economic levels, ranging from ordinary people to members of the royalties. The ‘Syeds’ superiority in many aspects of life has enabled them to make positive impact on both the community and the royalties. The result of this study has shown the great contributions of those scholars in the development of Islamic culture in the state of Terengganu, specifically in their areas of expertise, in their capacities as royal advisors, missionaries, educators, government administrators, mufti, religious teachers, Imam and others. This study however, might have not done full justice to their roles in terms of their contribution to the development of Islam in Terengganu. Additional work is needed by researchers who are interested in this field, as there are a lot of good things that one can learn from the ‘Syeds’ throughout their periods of struggle in Terengganu. Among others, researchers can explore the thoughts and philosophy, Sufi practices as well as their concepts of education.

DEDIKASI

DEDIKASI ini ditujukan khas buat insan-insan yang tersayang dan sangat berjasa;

Buat Isteriku tersayang, *Norazian*, putera-puteriku, *Nur Aqilah Husna*, *Muhammad Afiq Arsyad*, *Nur Afiqah Huda* dan *Muhammad Aqil Azfar*. Semoga memiliki sifat seorang anak yang soleh dan solehah.

Semoga kejayaan ini turut membakar semangat anak-anakku sekalian untuk terus mempersiapkan diri kalian dalam usaha mengejar cita-cita murni yang diimpikan pada masa akan datang.

Bondaku Hjh.Wan Halimah, Kedua Mertuaku Hj. Kamisan dan Hjh. Saadiah, ibubapa saudaraku, Wan Abdullah, Wan Aminah, Abdul Rahman, Limah dan Paksu Ngah, serta seluruh adik beradikku bermula daripada, Maimun (Allahyarham Khalid), Khasiah (Aziz), Abdul Aziz (W. Razita), Halim (Norazima), Zaiton (Anas), Hasnah (Nawi), Shafie (Haslina), Abdul Latif (?), Rahimah (Saiful), Sharifah (Akmal), Nor Nazifah (Zamri), Jamilah (Razi) dan Ma'alhijrah.

Jutaan terima kasih di atas sokongan dan doa kalian.

Sentiasa dalam ingatan dan kenangan yang berpanjangan;

Allahyarham Haji MAMAT bin NIK yang telah kembali kepada Maha Pencipta pada: (12.12 1999)

(pasangan suami/isteri)

PENGHARGAAN

Setinggi-tinggi kesyukuran dipanjatkan kepada Allah S.W.T. ucapan selawat dan salam ke atas junjungan besar Nabi Muhammad S.A.W. serta keluarga dan para sahabat sekalian. Keredhaan dan restu ayahanda dan bonda yang berterusan sentiasa mengiringi penulis dalam menempoh apa jua keadaan yang dihadapi sepanjang kehidupan lebih-lebih lagi ketika menghadapi cabaran sepanjang menghasilkan tesis ini. Ribuan terima kasih penulis ucapkan buat penyelia tesis ini, Dr. Abdullah bin Yusof di atas tunjuk ajar dan bimbingan yang diberikan sepanjang menyiapkan tesis ini. Jutaan terima kasih yang tidak terhingga juga kepada Profesor Dato' Mohamad Abu Bakar atas kesudian beliau dalam meneliti dan menyumbangkan idea-idea yang bernas sepanjang pembetulan semula tesis ini sehingga terhasilnya sebuah nukilan yang berkualiti dan sangat bernilai. Kepada ketua Jabatan Sejarah dan Tamadun Islam (JSTI), Dr. Faisal @ Ahmad Faisal Abdul Hamid, mantan ketua JSTI, Dr. Mohd. Roslan Mohd Nor, rakan-rakan beliau, Dr. Tatiana, Dr. Hjh Aizan, Prof. Madya Dr. Ali, Prof. Madya Dr. Zaki, dan seluruh pensyarah yang terlibat dalam menyumbang buah fikiran khususnya di JSTI, terima kasih yang tidak terhingga diucapkan kepada kalian semua, jasamu tetap dikenang. Tidak lupa kepada puan Soffi Haidar Baharudin, puan Salimah yang juga banyak membantu dalam hal-hal pembelajaran saya di APIUM serta melancarkan urusan teknikal dan sebagai pengantaraan dalam menyampaikan maklumat penting. Semoga bakti ini diteruskan dan lebih berdadikasi pada masa akan datang.

Juga setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih ditujukan khusus kepada Ustaz Syed Mohd Fadhil bin Syed Omar (Pengerusi Biro Nasab Persatuan Asyraaf Cawangan Kuala Terengganu), Dato' Syed Mohd Salleh Al-Zawawi, Dato' Engku Alwi, Dato' Sri Mohd. Azhar (Bekas Setiausaha Negeri Terengganu), Sayid Muhammad Al-Sofi Al-Jufri, Ustaz Ahadi bin Othman (Jabatan Mufti Negeri Terengganu), Ustaz Halim Mamat (Pegawai Yayasan Islam Terengganu Cawangan Dungun) Syed Mustafa (Tuan Baru) cucu Tuk Ku Paloh dan kepada semua mereka yang telah sudi memberikan kerja sama kepada penulis semasa mengumpul maklumat penting untuk menyiapkan tesis ini, tidak lupa juga kepada sanak saudara, kawan-kawan serta siapa sahaja yang telah membantu

samada secara langsung ataupun tidak, semoga sumbangan tuan-puan sekalian akan dinilai oleh Allah S.W.T di akhirat kelak.

Buat isteriku yang tercinta lagi disayangi Dr. Norazian bt Hj. Kamisan, segala sokongan dan dorongan motivasi yang sangat tinggi telah meniupkan semangat kepada penulis untuk terus berusaha dan menyiapkan tesis ini, kepada anak-anakku yang sangat disayangi, Nur Aqilah Husna, Muhammad Afiq Arsyad, Nur Afiqah Huda dan Muhammad Aqil Azfar, mereka sangat memahami kesibukan seorang ayah dan mereka juga sebagai penghibur/pengubat hati kepada penulis ketika menghadapi stress.

Insan yang sangat berjasa dalam kehidupan penulis, ibunda Wan Halimah, yang sentiasa mendoakan kejayaan anaknda, begitu juga arwah ayahanda yang telah mendahului kami mengadap Ilahi dan sentiasa mendoakan kejayaan ankanda melalui alam arwah, iringan doa kami lafazkan agar rohnya di tempatkan dikalangan orang-orang solihin dan muttaqin. Seluruh adik beradik penulis yang sentiasa memberi galakan untuk terus belajar, semoga kejayaan ini menjadi milik kita bersama dan sebagai rangsangan kepada semua ahli keluarga dalam membimbing dan membentuk anak masing-masing untuk lebih maju dan terkehadapan dalam bidang pendidikan atau sebarang bidang yang diceburi. Walau bagaimanapun tiada yang paling penting melainkan berjaya hidup di dunia dan berjaya di akhirat nanti.

Sekian terima kasih.

Tarikh Masihi :30.Ogos.2013

Tarikh Hijrah :23.Syawal 1434

ALADIN MAMAT

Jabatan Sejarah dan
Tamadun Islam, Akademi
Pengajian Islam Universiti
Malaya K.L

No. 2 Jalan 8/31, Seksyen 8,
Bandar Baru Bangi, 43650
Bangi Selangor
012-2955417
@
Kg. Lingai, Wakaf Mesira
21060 K.Terenganu.

DAFTAR ISI

Abstrak	i
Abstract	ii
Dedikasi	iii
Penghargaan	iv
Daftar Isi	vi
Senarai Jadual	xiii
Panduan Transliterasi	xiv
Senarai Kependekan	xv

BAB I: PENDAHULUAN

1.0. Latar Belakang Kajian	1
1.1. Permasalahan Kajian	4
1.2. Objektif Kajian	5
1.3. Skop dan Pembatasan Kajian	5
1.4. Kajian Terdahulu	6
1.5. Kepentingan Kajian	30
1.6. Metodologi Kajian	31
1.6.1. Pengumpulan Data	31
1.6.2. Analisis Data	33
1.7. Sistematika Penulisan	34

BAB II : LATARBELAKANG GOLONGAN SYED 37

2.0. Pengenalan	37
2.1. Zuriat Keturunan Nabi Muhammad (Ahlul Bait)	37
2.2. Keistimewaan Keturunan Nabi Muhammad (Ahlul Bait) Menurut Nas	38

2.2.1. Keistimewaan Menurut Al-Quran	39
2.2.2. Keistimewaan Menurut Al-Hadis	44
2.3. Salasilah Keturunan Syed	51
2.4. Sejarah Keturunan Syed	58
2.4.1. Golongan Syed Di Hadramaut	58
2.4.2. Kedatangan Golongan Syed ke Nusantara	65
2.4.2.1. Champa	69
2.4.2.2. Indonesia	72
1). Sumatera	72
a). Siak	72
b). Barus	72
c). Perlak	73
d). Kerajaan Samudera Pasai	76
2). Jawa	78
3). Kalimantan	81
4). Sulawesi	83
2.4.2.3. Brunei Darussalam	84
2.4.2.4. Filipina	86
a). Sulu	86
b). Mindanao	87
2.5. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Malaysia.	89
2.5.1. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Melaka	89
2.5.2. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Kedah	91
2.5.3. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Johor	93
2.5.4. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Kelantan	95
2.5.5. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Pahang	96
2.5.6. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Perak	100
2.5.7. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Perlis	101
2.5.8. Sejarah Kedatangan Golongan Syed Di Negeri Sembilan	104
2.6. Aktiviti Golongan Syed bagi Memelihara Perhubungan Dan Kemuliaan Keturunannya di Malaysia	105
2.6.1. Peristiwa dan Kekeamatan Golongan Syed	107
2.7. Kaedah Dakwah Yang Digunakan Oleh Golongan Syed Di Malaysia	109
2.8. Sumbangan Golongan Syed Dalam Perkembangan Islam	112
2.9. Pengaruh Golongan Syed Dalam Penyebaran Islam	116

2.10. Kesimpulan	119
BAB III : PERKEMBANGAN PENTADBIRAN ISLAM DI TERENGGANU	121
3.0. Pengenalan	121
3.1. Kemunculan Negeri Terengganu	122
3.2. Kedatangan Islam Di Terengganu	124
3.3. Kesultanan Terengganu	132
3.3.1. Salasilah Raja-Raja Terengganu	133
3.3.2. Sultan Terengganu Dari Keturunan Ahlul Bait	135
3.3.2.1. Sultan Zainal Abidin 1 (1725-1733M)	136
3.3.2.2. Sultan Mansor Syah I (1733-1793M)	138
3.3.2.3. Sultan Omar (1839-1876M)	140
3.3.2.4. Sultan Zainal Abidin III (1881-1918M)	143
3.3.2.5. Sultan Muhammad (1918M)	149
3.3.2.6. Sultan Sulaiman Badrul Alam Syah (1918-1942M)	150
3.3.2.7. Sultan Ismail Nasiruddin Syah (1945-1981M)	151
3.3.2.8. Sultan Mahmud Syah (1981-1998M)	152
3.3.2.9. Sultan Mizan Zainal Abidin (1998M- Sekarang)	153
3.4. Sejarah Pentadbiran Dan Pemerintahan Terengganu	155
3.4.1. Pentadbiran Islam Di Terengganu	156
3.4.1.1. Kekuasaan Raja-Raja Terengganu	169
3.4.1.2. Kekuasaan Menteri Besar	173
3.4.1.3. Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam	176
3.5. Penduduk Negeri Terengganu	181
3.5.1. Penduduk dan Masyarakat Terengganu	181
3.5.2. Jumlah Penduduk Berdasarkan Bancian Tahun 2000	186
3.5.3. Jumlah Penduduk Berdasarkan Bancian Tahun 2010	188
3.6. Mata Pencarian Penduduk Negeri Terengganu	190
3.6.1. Mata Pencarian Penduduk Negeri Terengganu Dahulu	190

3.6.2. Mata Pencarian Penduduk Negeri Terengganu Sekarang	191
3.7. Kesimpulan	193

BAB IV : KEMUNCULAN DAN PERTAPAKAN GOLONGAN SYED DI TERENGGANU **196**

4.0. Pengenalan	196
4.1. Pertapakan Golongan Syed	199
4.1.1. Sejarah Kedatangan	199
4.1.2. Salasilah Kedatangan	200
4.1.3. Kekeluargaan	201
4.1.4. Salasilah	203
4.2. Kesultanan, Masyarakat dan Golongan Syed di Terengganu	205
4.3. Penerimaan Terhadap Golongan Syed	208
4.3.1. Hubungan Perkahwinan	208
4.3.2. Pentadbiran Kerajaan	209
4.3.3. Pengiktirafan Sebagai Guru Agama/Ulama	213
4.3.4. Penghargaan/Penganugerahan	215
4.3.5. Penasihat Sultan	218
4.4. Kesimpulan	220

BAB V : PERANAN DAN SUMBANGAN ULAMA GOLONGAN SYED DALAM PERKEMBANGAN ISLAM **222**

5.0. Pengenalan	222
5.1. Syed Ahmad bin Muhammad al-‘Idrus (Tuk Ku Malaka)(1822-1897M)	226
5.1.1. Latar Belakang	226

5.1.2. Salasilah Dan Keluarga	228
5.1.3. Pendidikan	231
5.1.4. Peranan Dan Sumbangan Dalam Perkembangan Islam Dan Pembinaan Masyarakat	233
5.1.4.1. Peranan Dan Sumbangan Syed Ahmad Dalam Perkembangan Islam	235
5.1.4.2. Peranan Dan Sumbangan Syed Ahmad Dalam Pembinaan Masyarakat Islam	238
5.1.5. Sumbangan Syed Ahmad Dalam Bentuk Karya Penulisan Ilmu-Ilmu Islam	243
5.2. Syed Muhammad bin Syed Zainal Abidin al-Idrus (Tok Ku Tuan Besar) (1795-1878M)	250
5.2.1. Latar Belakang	250
5.2.2. Salasilah Dan Keluarga	252
5.2.3. Pendidikan	255
5.2.4. Peranan Dan Sumbangan Dalam Perkembangan Islam, Sosial Dan Politik	258
5.2.4.1. Peranan Dan Sumbangan Syed Muhammad Dalam Perkembangan Agama Islam	259
5.2.4.2. Peranan Dan Sumbangan Syed Muhammad Dalam Pembinaan Masyarakat	263
5.2.4.3. Peranan Dan Sumbangan Syed Muhammad Dalam Pembinaan Politik Islam	265
5.2.5. Sumbangan Tok Ku Tuan Besar Dalam Bentuk Karya Penulisan Ilmu-Ilmu Islam	266
5.3. Syed Abdul Rahman bin Syed Muhammad bin Syed Zainal Abidin al-Idrus (Tok Ku Paloh) (1817-1918M)	272
5.3.1. Latar Belakang	272
5.3.2. Salasilah Dan Keluarga	273
5.3.3. Pendidikan	276
5.3.4. Peranan Dan Sumbangan Dalam Perkembangan Islam, Sosial Dan Politik	279
5.3.4.1. Peranan Dan Sumbangan Tok Ku Paloh Dalam Perkembangan Islam	280
5.3.4.2. Peranan Dan Sumbangan Tok Ku Paloh Dalam Pembinaan Masyarakat	283
5.3.4.3. Peranan Dan Sumbangan Tok Ku Paloh Dalam Pembinaan Politik	

Islam	286
5.3.5. Sumbangan Tuk Ku Paloh Dalam Karya Penulisan Ilmu-Ilmu Islam	291
5.4. Shaykh Syed Yusof Ali Al-Zawawi, Mufti Terengganu, (Mina Al-Syuyukh Al-Azhar) (1908-1980M)	293
5.4.1. Latar Belakang	293
5.4.2. Salasilah Dan Keluarga	294
5.4.3. Pendidikan	297
5.4.4. Peranan Dan Sumbangan Shaykh Syed Yusof Dalam Perkembangan Islam, Sosial Dan Politik	298
5.4.4.1. Peranan dan Sumbangan Shaykh Syed Yusof Dalam Perkembangan Islam	299
5.4.4.2. Peranan dan Sumbangan Shaykh Syed Yusof Dalam Pembinaan Masyarakat	305
5.4.4.3. Peranan dan Sumbangan Shaykh Syed Yusof Dalam Pembinaan Politik Islam	309
5.4.5. Sumbangan Shaykh Syed Yusof Dalam Karya Penulisan Ilmu-Ilmu Islam	312
5.5. Dato' Engku Haji Alwi Bin Engku Haji Ambak al-Idrus, (Engku Pangeran DiRaja) (1935M-Sekarang)	317
5.5.1. Latar Belakang	317
5.5.2. Salasilah Dan Kelurga	319
5.5.3. Pendidikan	321
5.5.4. Peranan Dan Sumbangan Engku Alwi Dalam Perkembangan Islam Dan Sosial	322
5.5.4.1. Peranan Dan Sumbangan Engku Alwi Dalam Pengembangan Islam	323
5.5.4.2. Peranan dan Sumbangan Engku Alwi Dalam Pembinaan Masyarakat	327
5.5.5. Sumbangan Engku Alwi Dalam Bentuk Karya Penulisan Ilmu-Ilmu Islam	332
5.6. Kesimpulan	333

BAB VI : PENUTUP	336
6.1. Kesimpulan	336
6.2. Cadangan Kajian	344
BIBLIOGRAFI	349
LAMPIRAN	359

SENARAI JADUAL/RAJAH

- 3.4.1.2 Kekuasaan Menteri Besar : 172.
- 5.1.2 Salasilah Dan Keluarga Syed Ahmad al-‘Idrus (Tuk Ku Malaka) : 225.
- 5.2.2 Salasilah Dan Keluarga Syed Muhammad bin Syed Zainal Abidin al-Idrus (Tok Ku Tuan Besar) : 249.
- 5.3.2 Salasilah Dan Keluarga Syed Abdul Rahman bin Syed Muhammad bin Syed Zainal Abidin al-Idrus (Tuk Ku Paloh) : 268.
- 5.4.2 Salasilah Dan Keluarga Shaykh Syed Yusof Ali Al-Zawawi (Mina Al-Syuyukh Al-Azhar) : 289.
- 5.5.2 Dato’ Engku Haji Alwi Bin Engku Haji Ambak Al-Idrus : 313.

PANDUAN TRANSLITERASI¹

Arab	Roman	Arab	Roman
ا, ء	a, ʾ	ط	T
ب	b	ظ	Z
ت	t	ع	ʿ
ث	th	غ	Gh
ج	j	ف	F
ح	h	ق	Q
خ	kh	ك	K
د	d	ل	L
ذ	dh	م	M
ر	r	ن	N
ز	z	هـ	H
س	s	و	W
ش	sh	ي	Y
ص	s	ة	h,t
ض	d		

Vokal Panjang

ا, ي	ā
ي	ī
و	ū

Vokal Pendek

ـَ : Fathah	a
ـِ : Kasrah	i
ـُ : Dammah	u

Diftong

اـو	aw
اـي	ay
اـوـو	uww
اـيـي	iy, ī

Catatan:

Istilah atau perkataan Bahasa Arab yang sudah diserap ke dalam Bahasa Malaysia ditulis menurut Bahasa Malaysia; walaupun demikian kadangkala ditulis dalam bahasa asalnya mengikut keperluan penulis.

¹ Panduan transliterasi ini merujuk kepada buku Panduan Penulisan Ilmiah, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, edisi ke-3, 2012.

KEPENDEKAN

- A : agama
Api : Akademi Pengajian Islam
c : Cetakan
CD : Compact Disk
Chabang Tiga : Nama kampung yang dekat dengan Bandar Kuala Terengganu
Dr : Doktor
Ed : Editor
Et.al : Et alia (dan lain-lain) maksudnya penulis lebih daripada satu
hb : hari bulan
Hj : Haji
h : Halaman
H : Hijrah
Ibid : *Ibidem* (pada tempat yang sama)
j : juzuk/ jilid
Kp : Kampung
M : Masehi
M : Mangkat
M : Meninggal
MB : Menteri Besar
No. : Nombor
Op.cit : opere citato
Prof : Professor
Paloh : Nama kampung ada di wilayah Kuala Terengganu
T : Tarikh
t.t : Tanpa Tahun
T.P : tanpa penerbit
T.T.P : Tanpa Tempat Penerbit
S.A.W. : Salla Allah ‘Alaihi Wasallam
S.W.T : Subhanah Allah wa Ta‘ala

UM : Universiti Malaya

UDiM : Universiti Darul Iman Malaysia

Vol : Volume

W : Wafat

Syed : gelaran atau panggilan untuk golongan yang berketurunan Ahlul Bait